

Naslov članka/Article:

Od učenja učenja do formativnega spremljanja pri pouku zgodovine

From Learning to Learn to Formative Assessment in History Class

Avtor/Author:

mag. Damjana Krivec Čarman

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje 5-6/2017, letnik 48

ISSN 0350-5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2017

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

Mag. Damjana Krivec Čarman, Škofijska gimnazija Antona Martina Slomška, Maribor

OD UČENJA UČENJA DO FORMATIVNEGA SPREMLJANJA PRI POUKU ZGODOVINE

Projektni skupini formativnega spremljanja sem se pred leti pridružila zato, ker sem sodelovanje razumela kot logično nadaljevanje in nadgradnjo dela v skupini učiteljev, ki smo v pouk zgodovine že uvajali medpredmetno kompetenco učenje učenja. Tako učenje učenja kot formativno spremljanje bi se lahko zdelo ena od modnih muh, ki je zajadrala v učiteljske vode in bo tako hitro, kot je priletela, tudi odletela. Toda menim, da sta obe novosti že do sedaj pustili tolikšen pečat na mojem poučevanju in učenju dijakov, da si pouka brez omenjenih pristopov v prihodnosti niti ne znam predstavljati. Obe strategiji sta usmerjeni v dijaka, ki dejavno nadzira svoje učenje – ga torej usmerja in nadzira (več o prednostih in učinkih formativnega spremljanja v: Holcar Brunauer idr., 2016: 8, več o uvajanju kompetence učenja učenja v: Ažman, 2008: 15). Obe strategiji od učitelja pred izvedbo zahtevata dobro pripravo oziroma premišljeno in angažirano načrtovanje izvedbe, med izvedbo pa ima učitelj predvsem vlogo usmerjevalca. Učenec je med izvedbo zaradi številnih dejavnosti precej angažiran in vpet v proces učenja (več o tem, kakšen je pouk, pri katerem se uresničujejo načela formativnega spremljanja, v: Holcar Brunauer idr., 2016: 9).

Prvo soočenje z načeli formativnega spremljanja je bilo zame navdušujoče. Zdelo se je, da sem odkrila element, ki sem ga v preteklih letih pri svojem poučevanju pogrešala, vendar ga nisem nikoli znala jasno definirati.

Še najpogosteje sem ta primanjkljaj izražala z naslednjimi besedami: »Ne vem več, kaj naj si še izmislim, da *mi bo uspelo spodbuditi motivacijo dijakov za delo pri pouku!*«

Ali pa: »Dijaki mislijo, da smo učitelji tisti, ki jih moramo nekaj naučiti, oni morajo le sedeti v klopeh.«

In tako naprej. Sedaj vem, da sem pogrešala formativno spremljanje. Ugotovitev potrjuje tudi V. Brodnik (2017), ki je zapisala, da ima formativno spremljanje pomembno vlogo pri povezovanju procesa poučevanja in procesa učenja. Izkušnje so pokazale, da je najprimernejše postopno uvajanje posameznih elementov formativnega spremljanja, čez čas pa se spontano pokaže potreba po povezavi prej ločenih

elementov v enoten proces. V nadaljevanju predstavljeni uri sta ravno takšen poskus povezovanja elementov formativnega spremljanja (ugotavljanje predznanja, načrtovanje kriterijev uspešnosti, dokazi učenja, samovrednotenje) z dodatki učenja učenja.

NAČRTOVANJE UČNEGA SKLOPA

Učenje o italijanskem narodnem gibanju poteka ob koncu obravnave evropskih narodnih gibanj 19. stoletja. Najprej se posvetimo italijanskemu in nato še nemškemu narodnemu gibanju ter ju med seboj primerjamo. Pri načrtovanju učnih ur sledim pričakovanim rezultatom, navedenim v učnem načrtu, ki med drugim predvideva, da: »*dijaki/dijakinje ugotavljajo podobnosti in razlike med različnimi nacionalnimi gibanji ter oblikujejo svoje sklepe o uspehih/neuspehih posameznih nacionalnih gibanj.*«¹

Učni sklop *Združitev Italije* spada v obvezno širšo temo *Nemirne vode: Od nacionalnih gibanj do prve svetovne vojne* ter v ožjo temo *Nacionalna gibanja v 19. stoletju*.

Za izvedbo je bila načrtovana dvojna učna ura, načrtovani pa so bili tudi naslednji pričakovani dosežki z vsebinskim znanjem, in sicer, da dijak/dijakinja:

- opiše boj za združitev Italije v drugi polovici 19. stoletja,
- oceni vlogo velesil v procesu združevanja Italije (na primer Francije, Velike Britanije) in vlogo Piemonta kot edinega možnega hegemonov v Italiji,
- navede glavne nosilce združitvenega procesa Italije v drugi polovici 19. stoletja in predstavi njihovo vlogo pri združitvi Italije,
- opiše najpomembnejše etape združitve Italije,
- pojasni vzroke in posledice za vojni leta 1859 in leta 1866 v procesu združitve Italije;
- našteje ozemeljske pridobitve vojne leta 1859 in vojne leta 1866 v procesu združitve Italije,

¹ Učni načrt (2008). Gimnazija. Zgodovina. Splošna gimnazija. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, str. 51.

- navede načine priključevanja italijanskega ozemlja in
- sklepa o uspehih italijanske združitev.²

Pri obravnavi učnega sklopa pa naj bi dijak/dijakinja razvijal/a in izkazoval/a tudi naslednje pričakovane dosežke s procesnim znanjem, in sicer, da:

- ob zemljevidu pojasni proces ozemeljskega združevanja Italije v drugi polovici 19. stoletja,
- izbere informacije in dokaze iz učbenika: iz besedila, slikovnega gradiva, zemljevida,
- za povzemanje ključnih dogodkov in pojavov iz časov združitev Italije v drugi polovici 19. stoletja uporabi grafični organizator (na primer zaporedje dogodkov),
- v skupini izkaže spretnosti ustne in pisne komunikacije,
- s predlogi sodeluje pri oblikovanju kriterijev za intervju ali grafični organizator (zaporedje dogodkov) in
- izkaže digitalne spretnosti uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije (Padlet, Mahara).

Za vrednotenje znanja pa je bilo načrtovano, da dijak/dijakinja prevzame odgovornost za svoje učenje s samovrednotenjem in samournavanjem.

Za aktiviranje predznanja dijakov je bilo uporabljeno spletno orodje Padlet. Opravljeni pogovor o analizi zidu v Padletu je namenjen tudi pripravi dijakov na učenje nove snovi. Izbira strategije študijskega branja je prepuščena dijakom. Predlagano je podčrtovanje ključnih novih informacij in bistvenih podrobnosti ter označevanje neznanih informacij. Izbira načina zapisa bistvenih informacij je spet prepuščena presoji dijakov. V nadaljevanju je dijakom, zaradi narave podatkov, predlagana izdelava zapisa v obliki zaporedja dogodkov (grafični prikaz je natančneje predstavljen v: Pečjak in Gradišar, 2012: 248–249).

V učnem procesu se izmenjujejo naslednje učne metode: usmerjeni pogovor, delo z učbenikom ter uporaba novih tehnologij (spletno orodje Mahara za objavljane in predstavljane izdelkov oziroma dokazov učenja). Pouk najprej poteka individualno in nato še skupinsko.

PREDSTAVITEV KORAKOV FORMATIVNEGA SPREMLJANJA PRI OBRAVNAVI UČNEGA SKLOPA IN PRIPADAJOČIH ORODIJ

1. Ugotavljanje predznanja

Ugotavljanje predznanja sem izpeljala s pomočjo spletnega orodja Padlet, ki je omogočilo, da so se vsi dijaki hkrati odzvali na moje povabilo k sodelovanju in predstavitvi svojega predznanja. S ključnimi besedami so zapisali, kaj že vedo o razvoju Apeninskega polotoka v 19. stoletju. Zid v Padletu sem s projektorjem prikazala na šolski tabli zato, da so nekateri dijaki – avtorji podane izjave komentirali, sama pa sem izjave povzela in jih v nadaljevanju uporabila za preusmeritev pozornosti dijakov na predstavitev ciljev učnih ur.

2. Nameni učenja

Že pri načrtovanju ure sem predvidela, da je obravnavana učna snov za veliko večino dijakov neznana. Zato sem sama konkretizirala vsebinske in procesne cilje, jih preoblikovala v namene učenja ter jih dijakom predstavila s pomočjo obrazca, ki so ga dijaki v nadaljevanju uporabili med študijskim branjem in po njem. Vsak dijak je posebej označil od tri do pet namenov učenja, na katere se bo še posebej osredotočil. Pri odločanju naj bi upoštevali tri zahtevnostne ravni znanja (minimalno, temeljno, višjo).³

V učbeniku so dijaki nato samostojno prebrali snov in povzetek snovi zapisali v zvezek. Način študijskega branja in obliko zapisa (grafični organizator) so izbrali sami.⁴

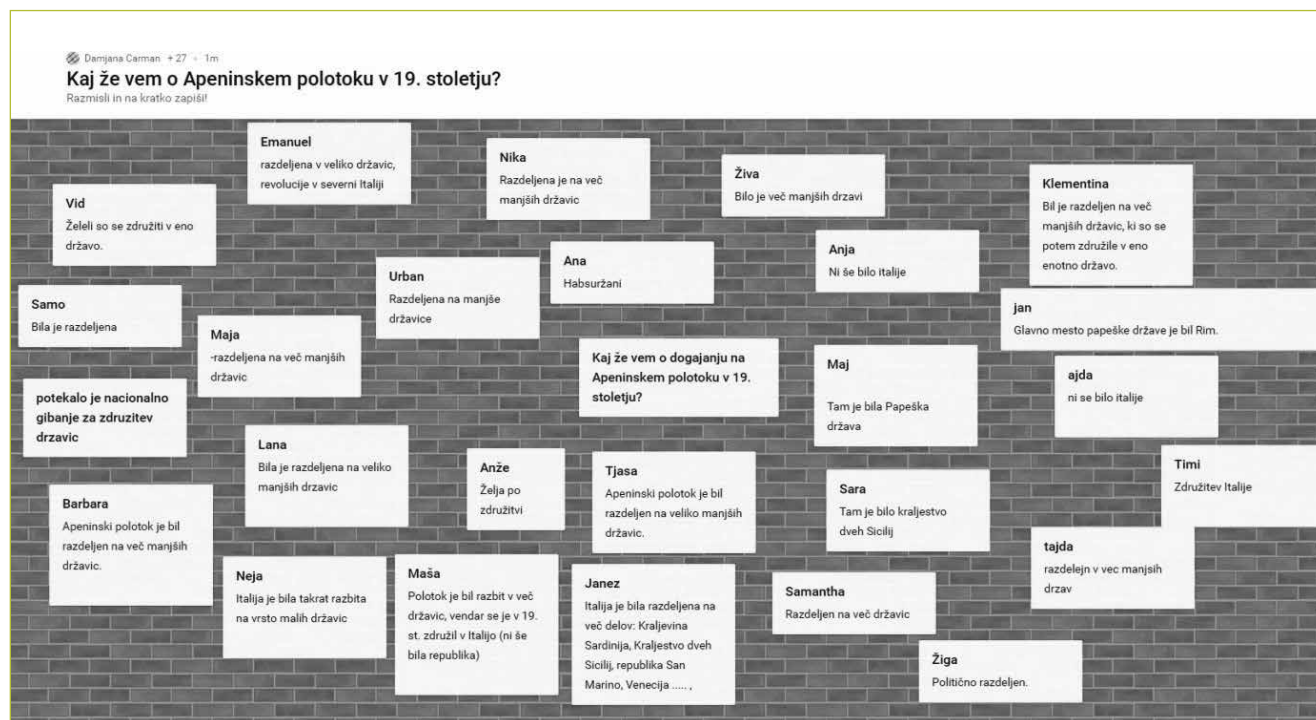
3. Samovrednotenje med procesom učenja

Po branju so samoovrednotili svoje razumevanje besedila in učinkovitost zapisa tako, da so v obrazcu označili, katere

² Delno povzeto po: <http://zgodovina-jazon.splet.arnes.si/od-nacionalnih-gibanj-do-prve-svetovne-vojne/> (dostopno 18. 1. 2017), in po: Učni načrt (2008). Gimnazija. Zgodovina. Splošna gimnazija. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, str. 31.

³ Tri zahtevnostne ravni znanja sem nakazala z rdečo (minimalna), modro (temeljna) in zeleno barvo (višja raven). Dijaki ravni znanja poznajo, ker sem jih doslej že večkrat z različnimi dejavnostmi navajala na razločevanje znanja. Najpogosteje tako, da so zastavljali vprašanja (ustno, pisno) pred obravnavanjem učne snovi ali po obravnavanju učne snovi in vprašanja glede na zahtevnost razvrščali v posamezne ravni.

⁴ S strategijami študijskega branja, kot so podčrtovanje ali izpisovanje ključnih besed, iskanje bistvenega sporočila, označevanje neznanih informacij, so se dijaki seznanili in jih imeli priložnost usvojiti že v preteklih urah predmeta (prav tako pri predmetih slovenščina, geografija, psihologija in tako naprej). Enako velja za oblike grafičnih prikazov, kot so na primer pojmovna mreža, Vennov diagram, ribja kost, zaporedje dogodkov, časovni trak in podobno. Podrobnejši predstavitvi bralnih strategij in grafičnih organizatorjev sledimo v publikaciji: Pečjak in Gradišar (2012): 139–391.

Slika 1: Zid v Padletu⁵**ZDRUŽITEV ITALIJE V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA**

Ime in priimek: _____

Svoje znanje samopreveri s pomočjo opisnih kriterijev.

	Med učenjem			Po učenju			Komentar
Pričakovani dosežki/rezultati, ki se nanašajo na znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov, procesov, konceptov, so, da:							
Opisem boj za združitve Italije v drugi polovici 19. stoletja.							
Ocenim vlogo velesil v procesu združevanja Italije v drugi polovici 19. stoletja.							
Naštejem glavne nosilce združitvenega procesa Italije v drugi polovici 19. stoletja.							
Pojasnim vlogo Piemonta kot edinega možnega hegemonu v Italiji.							
Opisem vlogo Mazzinija, Garibaldija in Cavourja pri združitvi Italije.							
Opisem najpomembnejše etape združitve Italije v drugi polovici 19. stoletja.							
Pojasnim vzroke in posledice za vojno leta 1859 in 1866 v procesu združitve Italije.							
Navedem ozemeljske pridobitve vojne 1859 in 1866 v procesu združitve Italije.							
Razložim pomen Garibaldija pri združevanju južne Italije.							
Navedem načine priključevanja italijanskega ozemlja.							
Skleпам o uspehih italijanske združitve.							

	Med učenjem			Po učenju			Komentar
Pričakovani dosežki/rezultati, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin, so, da:							
Na zemljevidu prikažem proces ozemeljskega združevanja Italije v 2/2 19. stoletja.							
Ključne dogodke in pojave iz časov združitve Italije v 2/2 19. stoletja razporedim v obliki zaporedja dogodkov.							
Znam izbrati informacije in dokaze iz učbenika: iz besedila, slikovnega gradiva, zemljevida,							
V skupini izkažem spretnosti ustne in pisne komunikacije.							
Z argumenti sodelujem pri oblikovanju kriterijev za intervju ali grafični organizator (zaporedje dogodkov).							
Izkažem digitalne spretnosti uporabe IKT tehnologije: uporabim digitalno orodje Padlet in oddam gradivo skupine v spletni učilnici.							

Povzeto po: <http://zgodovina-jazon.splet.arnes.si/od-nacionalnih-gibanj-do-prve-svetovne-vojne/>, dostop: 18. 1. 2017.

Slika 2: Obrazec za ugotavljanje uspešnosti učenja

⁵ Spletna aplikacija Padlet je prosto dostopna na spletni strani: <https://padlet.com/my/dashboard>. Poleg ugotavljanja predznanja je uporabna za izkazovanje učenja ali objavljanje dosežkov ob koncu obravnavanega učnega sklopa.

pričakovane rezultate/namene učenja dosegajo v celoti, katere delno ali katerih ne dosegajo.⁶ Na podlagi rezultatov samovrednotenja so v nadaljevanju izbrali eno od dveh pripravljenih dejavnosti. Če so presodili, da pričakovane rezultate bolj ali manj dosegajo, so zasedli mesta na levi polovici razreda, če pa z doseganjem rezultatov niso bili zadovoljni, ker večine rezultatov niso dosegli ali pa so jih dosegli samo delno, so zasedli mesta na desni polovici razreda.

4. Načrtovanje kriterijev uspešnosti

V nadaljevanju je pouk tako potekal diferencirano. Na vsaki strani razreda so dijaki sestavili manjše skupine z od 3 do 4 člani. Seznanili so se z nalogo na delovnem listu in se lotili dela po navodilih. Za uspešnejše dijake sem izbrala zahtevnejše dejavnosti. Vsak je sam oblikoval kriterije za vrednotenje intervjuja in pripravil intervju, s katerim je izkazal sposobnost povzemanja nove učne snovi ter vrednotenja pomena ključnih akterjev italijanskega združitvenega procesa (glej delovni list). Preostalim dijakom sem delo prilagodila tako, da bi do konca učnih ur dosegli vsaj minimalne in delno še temeljne standarde znanja. Vsak je

pripravil kriterije za vrednotenje grafičnega organizatorja zaporedja dogodkov in ga tudi izdelal.

5. Dokazi učenja

Po individualnem delu so člani skupine drug drugemu predstavili izdelek in kriterije. Sledilo je usklajevanje kriterijev. Vsaka skupina je na podlagi poenotenih kriterijev izbrala najboljši intervju oziroma zapis snovi (zaporedje dogodkov). Člani skupine so zapisali utemeljitev izbora in izbrani izdelek s kriteriji objavili v spletni učilnici. Sledila je predstavitev vseh izdelkov pred razredom in argumentiranje izbora. Dijaki so spontano želeli, da med predstavljenimi izdelki izberemo končni najboljši zapis snovi in najbolj kakovosten intervju, kar je pomenilo, da smo se vsaj na ustni ravni morali poenotiti o enotnih merilih za vrednotenje izdelkov. Izkazalo se je, da je po presoji dijakov najbolj učinkovit grafični organizator tisti, ki posreduje vse ključne podatke, je pregleden oziroma nazoren ter upošteva načelo časovnega zaporedja. Najboljši intervju pa je bil po odločitvi dijakov tisti, ki je vseboval ključne informacije, upošteval notranjo zgradbo (uvod, jedro, zaključek) oziroma osnovne zakonitosti intervjuja ter izkazoval

1. SKUPINA
Samostojno delo:
 Pripravi povzetek nove učne snovi tako, da:
 1. svoje zapiske še enkrat prebereš;
 2. podčrtaš ključne dogodke, pojave, osebe;
 3. preveriš njihovo časovno zaporedje;
 4. pripraviš povzetek v obliki zaporedja dogodkov.

Skupno delo:
 Določite področja ocenjevanja kvalitetnega zapisa v obliki zaporedja dogodkov ter nato izberite najboljšega in izbiri utemeljite.
 Kriterije ocenjevanja in izbrani zapis objavite v spletni učilnici. Ne pozabite objaviti imen članov skupine.

2. SKUPINA
Samostojno delo
 »Zedinjenje Italije je bilo delo treh mož: Cavourja, Mazzinija in Garibaldija. Cavour, gradbeni inženir, s kratkovidnimi očmi in z naočniki v jeklenem okvirju, je prevzel vlogo opreznega političnega krmarja. Mazzini, ki je največ dni svojega življenja prebil na raznih evropskih podstrežjih, skrivajoč se pred avstrijsko policijo, je bil glavni agitator. Garibaldi pa je s svojo četo divjih jezdecev v rdečih srajcah razgibal ljudsko domišljijo.«
 Vir: Van Loon, H. W. 1965. Zgodovina človeštva. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 386

Pripravi krajši intervju s prvim kraljem Italije na temo, kateri izmed treh mož je najbolj pomemben za združitev Italije.
 Pri tem uporabi pridobljeno znanje, (dodatne informacije) ter pravo mero domišljije.

Skupno delo:
 Določite področja ocenjevanja kvalitetnega intervjuja ter nato izberite najboljšega in izbiri utemeljite.
 Kriterije ocenjevanja in izbrani zapis objavite v spletni učilnici. Ne pozabite objaviti imen članov skupine.

```

graph TD
    A[Začetni dogodek] --> B[Dogodek 2]
    B --> C[Končni dogodek]
    
```

ZAPOREDJE DOGODKOV

Slika 3: Delovni list z navodili za delo po skupinah

⁶ Gre za t. i. orodje semafor, v katerem z zeleno barvo označimo, da pričakovani rezultat dosegamo, z rumeno barvo, da ga delno dosegamo, in z rdečo barvo, da ga ne dosegamo. Semafor lahko uporabimo tudi za ugotavljanje predznanja ali za ugotavljanje veččin in zadovoljstva dijakov (strinjanje/nestrinjanje/delno strinjanje). V tem kontekstu sem ga še enkrat uporabila ob koncu ure.

nekonvencionalnost pisanja (dijaki so to merilo poimenovali z izrazom ustvarjalnost).

6. Samovrednotenje po procesu učenja

Dijake sem še enkrat usmerila k ocenjevalnemu obrazcu, zlasti k tistim namenom učenja, ki so jih na začetku ure izbrali kot prednostne. Tokrat so presojali svoje znanje ob koncu učenja. Ker me je zanimala uspešnost pri učenju in njihov odziv na izvedbo pouka, sem jim razdelila po tri barvne lističe (zelen, rumen, rdeč) in jim zastavila naslednja vprašanja:

- »Ali sem dosegel zastavljene namene učenja (predvsem prednostne)?« Dijaki so se ovrednotili z naslednjimi možnostmi: v celoti, deloma, ne.
- »Sem zadovoljen z opravljenim delom?« Dijaki so se ovrednotili z naslednjimi možnostmi: v celoti, deloma, nisem zadovoljen.
- »Takšen način dela mi pri pouku ugodovine v celoti ...« Dijaki so se ovrednotili z naslednjimi možnostmi: ustreza, deloma ustreza, ne ustreza.

Z dvigom lističa so sporočili svojo odločitev. Po njihovih odzivih sodeč, je večina dosegla zastavljene namene. Nekateri so komentirali, da so si postavili previsoke cilje,

še več pa je bilo takšnih, ki so podcenili svoje sposobnosti. To sem ugotovila tudi sama, ko sem opazila, da se je večja skupina dijakov oblikovala v tistem delu razreda, kjer so drugo uro izvajali enostavnejšo dejavnost, čeprav razred velja za zelo uspešnega in motiviranega. Po njihovem pripovedovanju sodeč, je k temu pripomogla predvsem zanje povsem neznana snov.

SKLEP

Po opravljenih učnih urah ugotavljam, da razvijanje kompetence učenja učenja, s katero je zaznamovana prenekateri ura mojega pouka, pomeni kakovosten temelj za vključevanje elementov formativnega spremljanja. Spremljanje samostojnega in skupinskega dela dijakov me je utrdilo v prepričanju, da se motiviranost dijakov izboljša, če učitelj načrtuje njihove dejavnosti skupaj z njimi ali pa če sicer sam pripravi dejavnosti, dijakom pa prepusti vsaj možnost izbire. Pozitivno me je presenetilo, da so se dijaki v času učenja v manjših skupinah relativno hitro poenotili o kriterijih za presojanje izdelkov (grafični organizator, intervju) in dejansko navedli področja ocenjevanja, ki bi jih upoštevala tudi sama, če bi preverjala njihove izdelke. V bodoče bom morda poskušala načrtovati učni uri tako, da bom omogočila vključitev dijakov tudi v oblikovanje namenov učenja in s tem izpolnila vse zakonitosti formativnega spremljanja.

PRILOGA: PRIMERI IZDELKOV DIJAKOV

ZDRUŽITEV ITALIJE V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

Ime in priimek: Tjaša Križanec

Svoje znanje samopreveri s pomočjo opisnih kriterijev.

	Med učenjem			Po učenju			Komentar
	●	●	●	●	●	●	
Pričakovani dosežki/rezultati, ki se nanašajo na znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov, procesov, konceptov so, da:							
Opisem boj za združitev Italije v drugi polovici 19. stoletja. <i>ANIMALIA STANOVIT</i>							
* Ocenim vlogo velesil v procesu združevanja Italije v drugi polovici 19. stoletja. [3]							
* Našteje glavne nosilce združiteljskega procesa Italije v drugi polovici 19. stoletja.							
* Pojasnim vlogo Piemonta kot edinega možnega hegemonov v Italiji. <i>VISJI KNO(4,5)</i>							
Opisem vlogo Mazzinija, Garibaldija in Cavourja pri združitvi Italije.							
Opisem najpomembnejše etape združitve Italije v drugi polovici 19. stoletja.							
Pojasnim vzroke in posledice za vojno leta 1859 in 1866 v procesu združitve Italije.							
Navedem ozemeljske pridobitve vojne 1859 in 1866 v procesu združitve Italije.							
Razložim pomen Garibaldija pri združevanju južne Italije.							
Navedem načine priključevanja italijanskega ozemlja.							
Sklepam o uspehih italijanske združitve.							
Pričakovani dosežki/rezultati, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin so, da:							
* Na karti prikažem proces ozemeljskega združevanja Italije v 2/2 19. stoletja.			X		X		
* Ključne dogodke in pojave iz časov združitve Italije v 2/2 19. stoletja razporedim v obliki zaporedja dogodkov.		X		X			
Znam izbrati informacije in dokaze iz učbenika: iz besedila, slikovnega gradiva, zemljevida.		X		X			
V skupini izkažem spretnosti ustne in pisne komunikacije.		X		X			
Z argumenti sodelujem pri oblikovanju kriterijev za intervju ali grafični organizator (zaporedje dogodkov).			X		X		
Izkažem digitalne spretnosti uporabe IKT tehnologije: uporabim digitalno orodje Padlet, in oddam gradivo skupine v spletni učilnici.				X			

Povzeto po: <http://zgodovina-jazon.splet.arnes.si/od-nacionalnih-gibanj-do-prve-svetovne-vojne/>, dostop: 18. 1. 2017.

Slika 4: Izpolnjen obrazec – Tjaša Križanec, 3. letnik

Slika 5: Zaporedje dogodkov – Nika Reher, 3. letnik

VIRI IN LITERATURA

Aplikacija Padlet na povezavi <https://padlet.com/my/dashboard> (dostopno 29. 6. 2017).

Ažman, T. (2008). Učenje učenja – Kako učiti in se naučiti spretnosti vseživljenjskega učenja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Brodnik, V. (2017). Formativno spremljanje in vrednotenje znanja in učenja zgodovine. V Zgodovina v šoli: št. 1, letnik 25, str. 17–29. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Gradivo za izobraževanje dijakov na daljavo s portala Jazon na povezavi <http://zgodovina-jazon.splet.arnes.si/od-nacionalnih-gibanj-do-prve-svetovne-vojne/> (dostopno: 18. 1. 2017).

Holcar Brunauer idr. (2016). Formativno spremljanje v podporo učenju – priročnik za učitelje in strokovne delavce. Zakaj formativno spremljati. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pečjak, S. in Gradišar, A. (2012). Bralne učne strategije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Učni načrt (2008). Gimnazija. Zgodovina. Splošna gimnazija. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

<http://zgodovina-jazon.splet.arnes.si/od-nacionalnih-gibanj-do-prve-svetovne-vojne/> (dostopno 18. 1. 2017).